

Кравченко Т. В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБИСТІТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК СУБ'ЄКТИВНИЙ ФАКТОР ПЕРЕКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДУ КНИГИ КЕЙТ ФОКС «СПОСТЕРІГАЮЧИ ЗА АНГЛІЙЦЯМИ»)

У статті представлено результат дослідження мовної особистості перекладача з погляду його суб'єктивної тактики перетворення вихідного тексту, а також з урахуванням характеру перекладацьких перетворень вихідного тексту. Метою дослідження є перевірка припущення про наявність зв'язку між мовною особистістю перекладача та якістю й адекватністю перекладу. Констатовано, що мовна особистість перекладача – це поєднання мовної, мовленнєвої, соціокультурної та перекладацької компетенції, а також особистісних характеристик. Зазначено, що перекладачі повинні мати інтерес до мов, із якими вони працюють, і відповідну якісну освіту. Зауважено про необхідність великого лексичного запасу й відмінного знання граматичних та ідіоматичних виразів. Створення якісного перекладу базується на любові до мови та глибоких знаннях більш ніж однієї мови. Констатовано, що хороший перекладач повинен знати історію, політику, культуру, звичаї та традиції країн, із мовами яких він працює. Визнано, що такі знання допоможуть йому передати зміст тексту повною мірою так, що будуть перекладені не лише слова, а й ідеї та контекст. Досвідчені перекладачі цінують і поважають культури, які вони представляють у перекладах. Визнано доцільним прагнення перекладачів до ознайомлення з регіональними діалектами, оскільки знання цих діалектів може мати значний вплив на розуміння вихідних текстів. Перекладачам потрібно докласти максимум зусиль, щоб бути в курсі сучасних тенденцій лексики. У прикладах, наведених у статті, зазначено, що перекладач дозволив собі пояснити контекст читачам, які можуть не розуміти контексту. Висловлено спостереження, що перекладач скористався можливістю відхилень або прироцень щодо оригіналу тексту. Обґрунтовано необхідність створення перекладачем відповідних неологізмів для перекладу. У розглянутому перекладі перекладач використовує образні, дотепні епітети, метафори й ідіоми. За результатами дослідження робиться висновок, що характеристики мовної особистості перекладача впливають на суб'єктивну тактику перетворення вихідного тексту та характер перекладацьких перетворень.

Ключові слова: переклад, особистість перекладача, міжкультурна комунікація, література, культура, англійська мова.

Постановка проблеми. Рівень розвитку національної мови корелюється з рівнем культурного розвитку нації. На сучасному етапі розквіту української літературної мови разом з іншими заходами, спрямованими на повернення українських мовних цінностей і підвищення престижу української мови, важливу роль відіграють переклади українською мовою. Максим Стріха, український учений, громадський і політичний діяч, перекладач і письменник, зазначає: «Український переклад від своїх початків мусив виконувати не так ознайомлювальну, ... як націєтворчу функцію» [1, с. 12]. Переклад українською мовою набуває особливого значення ще й тому, що сьогодні в Україні представлені не всі жанри вітчизняної літератури. Перекладна література дає можливість долучитися до світового досвіду, ознайомитися не

тільки з літературним твором, а й із країною його походження, з культурою і традиціями. І саме перекладач виступає як мовний посередник, який повинен забезпечити функціонально-стилістичну адекватність перекладу з огляду на свої знання як мови оригіналу, так і мови перекладу, розуміння контексту, володіння матеріалом, із яким він працює. Кожен перекладач визначає, яка частка творчих перетворень буде доречною для тексту, який він перекладає. Своєрідність сприйняття оригіналу тексту й особливості творчої індивідуальності перекладача, його лінгвістичні, культурні, дослідницькі компетенції становлять перекладацьку професійну компетенцію. Професійний успіх фахівця-перекладача залежить безпосередньо від його перекладацької компетентності. Формування перекладацької компетентності

неможливо розглядати без формування мовної особистості перекладача. Приклади мовних особистостей є цінним навчальним матеріалом для набуття студентами перекладацьких умінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу мовної особистості перекладача на відтворення оригіналу як художніх, так і публіцистичних творів заслуговує на окрему увагу, адже останнім часом завдяки активізації перекладацької діяльності з'являється значно більше перекладів українською мовою, ніж за попередні часи. Незважаючи на те що мовна особистість перекладача лише починає ставати предметом наукових досліджень, цьому питанню присвячені численні роботи науковців (В. Виноградов, Ю. Караулов, М. Іваницька, О. Кравцова, О. Білоус, В. Скрябіна, М. Ситник та інші).

Мовну особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу досліджувала доктор філологічних наук М. Іваницька. Вона зазначає, що в тексті перекладу як маркери індивідуального стилю проявляються всі рівні мовної особистості перекладача, а саме вербальний, когнітивний і прагматичний [2, с. 159]. М. Іваницька ділиться досвідом щодо виявлення в тексті перекладу «своєрідних моментів, характерних для творчої манери перекладача, котрі є певними відхиленнями чи прирощеннями щодо текстів оригіналу», і вказує на можливість використання таких особливостей для характеристики мовної особистості перекладача [2; 3].

О. Кравцова при аналізі перекладу вказує на «трансформації, котрі, без сумніву, є мовленнєвими проявами особистості перекладача й ... дають змогу судити про установку його свідомості й особливості його характеру» [4, с. 146]. Видається цікавим спостереження О. Кравцової щодо екстравертних та інтровертних установок перекладача. О. Кравцова стверджує, що «динамічні дієслова, незвичний підбір слова для перекладу, як, наприклад, «виднокруг», замість звичного нам «обрію», частіше за все зустрічаються в мовленні екстравертів, ніж інтровертів» [4, с. 146].

Вивчення впливу мовної особистості перекладача, з огляду на культурно-національну належність та індивідуальні контексти, спонукає студентів до розширення світогляду, до конкретних дій, пов'язаних із набуттям перекладацьких умінь, допомагає у формуванні навчальних цілей, а також створює уявлення про можливу професійну діяльність [5].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження мовної особистості перекладача з погляду

його суб'єктивних тактик щодо перетворення вихідного тексту з огляду на характер перекладацьких перетворень першотвору. Для вирішення поставлених завдань використаний комплекс теоретичних методів, а саме: гіпотетико-дедуктивний метод з перевіркою на базі зібраних фактів.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження слугували бестселер британської соціальної антропологині, співдиректорки Дослідницького центру соціологічних проблем (SIRC) Кейт Фокс (Kate Fox) “Watching the English: The Hidden Rules of English Behaviour” і переклад цієї книги українською мовою під назвою «Спостерегаючи за англієцями», створений Мартою Госовською [6; 7]. Книга “Watching the English: The Hidden Rules of English Behaviour” уперше опублікована видавництвом Hodder and Stoughton у 2004 році. У цій книзі Кейт Фокс розкриває примхи, звички та недоліки англієців, немовби досліджуючи англійський національний характер за допомогою свого «антропологічного мікроскопу» [8].

Книга майже одразу стала бестселером, проте не всі англієці були від неї в захопленні. На сайті «Гардіан» (The Guardian – щоденна газета, сайт якої є найвідвідуванішим серед сайтів британських газет і відомий як «якісна преса») було розміщено досить критично спрямований коментар Кетрін Беннет [9]. К. Беннет звинуватила Кейт Фокс у «дівочих перебільшеннях та упованні на слово «незліченна кількість» (“girlish hyperbole, and reliance on the word *umpteenth*”). У перекладі Марти Госовської вищезгадана кількість знайшла синонімічне визначення як непомірна, феноменальна, колосальна, вражаюча, надзвичайно велика, величезна, така, що зашкалює. Беннет звернула увагу читачів на те, що самій Кейт Фокс і її нареченому Генрі (Генрі Марш), які є англієцями, притаманні хвацтва та буйна поведінка (“dashing and riotous behaviour”), на відміну від манірної (надмірно суворої в дотриманні пристойності) та обережної поведінки, яку К. Фокс приписує більшості англієців. Кетрін Беннет зазначила, що К. Фокс намагалася додати як найбільше чарівності й веселощів до свого твору, тому, можливо, їй не вистачило сил доповнити створену нею «теорію стриманої та «хворобливої» нації» (“theory of an inhibited and “diseased” nation”) більш розкутими, культурно-різноманітними й непередбачуваними формами англійськості (“of increasingly unbuttoned, culturally diverse and unpredictable forms of Englishness”) [9]. Проте багато було й позитивних відгуків. Дженніфер Сондерс із Таймс (Jennifer Saunders, The Times)

у відгуку стверджує, що книга К. Фокс являє собою «абсолютно блискуче дослідження англійської культури й того, як іноземці сприймають як повну таємницю те, що ми вважаємо цілком очевидним» [10]. Потреба у вивченні відгуків англійців щодо книги Кейт Фокс обґрунтовувалася необхідністю ознайомитися з оцінкою оригіналу книги саме англійцями як носіями мови. Така оцінка допомагає скласти додаткове уявлення про настрій книги, з'ясувати, чи є вона легкою для читання та сприйняття, оцінити її емоційний вплив на особистість.

Книга Кейт Фокс «Спостерігаючи за англійцями» видана у Видавництві Старого Лева (Львів) у 2018 році. Переклад українською мовою виконала Марта Госовська – досвідчена перекладачка, літературознавиця, у минулому викладачка літературної критики й компаративістики. Під час презентації книги «Спостерігаючи за англійцями» її перекладачка Марта Госовська висловилася: «Це болісна книжка для англійців. Якби якийсь сміливий антрополог наважився написати таку ж про українців, то ми, мабуть, спалили би його на священному вогні» [11]. М. Госовська також зазначила, що Кейт Фокс усвідомлювала, що після публікації отримає багато критичних відгуків.

Для створення уявлення про суб'єктивні тактики перекладачки щодо перетворення вихідного тексту наведемо деякі приклади. З огляду на те що в книзі розглядаються звички і традиції, які здавна існують у громадському житті й побуті британського суспільства, можна зробити висновок, що простий дослівний переклад тексту може виявитися не зрозумілим і що контекст теж потребуватиме перекладу, адже формального збереження метафори буде недостатньо. Марта Госовська згадує: «Складно було, бо бракувало термінології» [8].

Як приклад наведемо вдалу заміну перекладачкою ідіоми “dutch courage” (голландська хоробрість, хоробрість, отримана від алкогольного сп'яніння) більше зрозумілою українцям ідіомою «фронтіві п'ятдесят грам для відваги». Вислів “rules they have learnt to obey” переданий образним виразом «правила вросли їм попід шкіру». Вислів стосовно різниці культур британців та англійців “because although there may be a great deal of overlap between these cultures, they are clearly not identical” влучно доповнений фразеологізмом і переданий як «ці культури хоч і «через дорогу навприсядки», та вони точно не є ідентичними». Фразеологізм «через дорогу навприсядки» означає «дуже далекий або ніякий родич». З метою додання яскравості й характерності, підкреслення використання заста-

релих виразів перекладачка використовує лексичний склад етнографічної групи українців-лемків, львівську говірку. Наприклад, “meaningless” – «безсеновний» (недоцільний); «шттивність» – скутість, вимушеність поведінки. За текстом: “to achieve the required degree of embarrassed, stilted incompetence” – «щоб досягти відповідного рівня незграбності та накрохмаленої шттивності».

Перекладачка використовує образні, відповідно, дотепні епітети, метафори й ідіоми. Наведемо лише деякі приклади. “Introductions should be performed as hurriedly as possible, but also with maximum inefficiency”. – «Відрекомендуйтеся похапцем і якомога нерозбірливіше» (похапцем – поспішаючи); “The most hateful of all names in an English ear is Nosy Parker”. – «Англійцям вуха в'януть від одного лиш імені – допитливої Варвари» (Слуху англійця понад усе ненависно ім'я Ноузі Паркер (людини, що скрізь пхає свого носа)); “... it also allows noseyparker anthropologists to formulate their prying questions in such a roundabout manner as to bypass the privacy rules”. – «... завдяки цьому правилу язикаї Хвеськи, тобто антропологи, можуть так хитроумно сформулювати свої каверзні питання, що ніяким способом не порушують правила приватності»; “with suitably dysfunctional marriages” – «сімейне життя яких дало тріщину».

У наступному реченні використано доповнення – «як стрик на Великдень», яке використовується, коли кажуть про людину, яка одягнулася «взагалі не в тему», занадто вбралася (стрик – брат батька (діал.)): “These perverse habits give us a good excuse to moan and grumble about being too hot, cold or wet”. – «Однак схиблені звички одягатися як стрик на Великдень служать чудовим виправданням для постійних нарікань та скигльн – то ми змерзли, то ми змокли, то нам гаряче».

І ще одне застосування влучної ідіоми: “We admire eccentricity, because genuine eccentricity means – not caring a hoot about the opinion of others” – «Тому ми обожаємо ексцентричність – справжні ексцентрики в носі мають, що там собі думають інші». Тут замість «не турбуються, що думають про це інші» вжито ідіому «в носі мають».

Перекладачка щиро ділиться з читачами багатим словарним запасом, самобутньою українською лексикою. Її переклад аж променить натхненням, яке захоплює вже з перших сторінок: “... pink shoes with amusing snaffle-shaped buckles on them ..., but which now, under the withering gaze of Madame Style-Police, seemed rather silly and hildish” – «рожевими туфлями з ефектними

пряжками-трензелями ..., які здавалися мені навдивовижу дотепними і доречними для перегонів, але спопеляючий погляд мадам, – тої, що Модна Критикиня, – миттю перетворив їх на дитячі черевички дурбецала».

Марта Госовська додала до перекладу деяку кількість власного матеріалу, подекуди вона інтерпретувала текст і контекст, пропустивши їх через свою особистість. Варто зазначити, що перекладачці вдалося викликати в українських читачів емоційну реакцію, максимально подібну до емоційної реакції читачів оригіналу книги. Для обґрунтування цього твердження можна послатися на відгук Кетрін Беннет про загальний веселий настрій книги. За оцінкою Ірини Старовойт, перекладачки та літературознавця, Марта Госовська створила «іскристий шампанський переклад» [7]. Під час презентації книги в Києві перекладачка визнала, що «читати це ґрунтовне і повне гумору дослідження та отримати насолоду – це одне, а перекладати всі ці дотепи – Сізіфова праця» [8]. М. Госовська розповіла про необхідність вигадувати неологізми для українського перекладу, адже треба було, щоби «англійці наче заговорили до нас українською і стали нашим читачам більш зрозумілими і близькими» [8]. Великого значення перекладачка надає особистому досвіду. Вона впевнена, що переклад ні в якому разі не є вільним переказом, він потребує креативного й унікального людського підходу.

З огляду на популярність книги, дослідження «Спостерігаючи за англійцями», що знайомить читачів із дивацтвами, звичками й особливостями англійців, займе гідне місце серед книг про Великобританію. Ця книга є наочним прикладом того, що процес перекладу є водночас процесом пере-

тину кордонів, а сам переклад являє собою допомогу в зміцненні міжкультурних відносин, вирішенні проблемних питань і сприяє поширенню світової культури.

Безумовно, книга «Спостерігаючи за англійцями» завдячує своїм успіхом не тільки авторці Кейт Фокс, а й перекладачці Марті Госовській, чий досвід, творчі здібності, стилістичні засоби та прийоми, зокрема перекладацькі трансформації, сприяли появі якісного з урахуванням усіх мовних особливостей перекладу.

Висновки і пропозиції. Поза всяким сумнівом, переклади є важливою політичною та культурною справою. Щоб дія книги в українському інтелектуальному просторі була повноцінною, книга повинна бути видана українською мовою. Перекладені твори є частиною національної літератури. Дуже важливо, щоб переклади були якісними й адекватними. Якість перекладу залежить від перекладацької компетентності перекладача. У зв'язку із сучасними вимогами зростає актуальність формування та вдосконалення фахової перекладацької компетентності як майбутніх фахівців, так і тих, хто вже займається перекладацькою діяльністю. Дослідження мовної особистості перекладача, зокрема вивчення рис, які найбільш суттєво впливають на підходи до перекладу, допоможе виробити рекомендації щодо досягнення високого рівня професіоналізму. Розглянутий у статті приклад дав змогу з'ясувати суб'єктивні тактики перекладача з перетворення вихідного тексту, дізнатися про прийоми, які допомагають не втратити при перекладі смислових відтінків [12]. Перспективною темою для подальшого дослідження в цьому напрямі є вивчення особливостей формування лексичного запасу перекладача.

Список літератури:

1. (Не)можливість перекладу / М. Стріха, О. Кочерга, І. Оржицький, Т. Шмігер, Є. Гулевич, Н. Сняданко, М. Климчук, О. Кальниченко, В. Наріжна, С. Вакулєнко. *Перекладаючи культуру/культивуючи переклад. Україна Модерна*. 2010. № 16 (5). С. 9–35.
2. Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Леберта «Крейзі»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 21. С. 147–159.
3. Іваницька М. Л. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах : монографія. Чернівці : Книги-XXI», 2015. 604 с.
4. Кравцова О. А. Мовленнєві прояви особистості перекладача у тексті перекладу. *Новітня філологія*. 2010. № 14 (34). С. 143–147.
5. Кравченко Т. В., Огієнко В. П. Формування навичок самостійної роботи студентів з текстами на іноземній мові. *Молодий вчений*. 2019. № 3 (2). С. 337–340.
6. Fox K. *Watching the English: The Hidden Rules of English Behaviour*. London : Hodder & Stoughton, 2014. 592 p.
7. Фокс К. *Спостерігаючи за англійцями* / пер. з англ. Марти Госовської. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 608 с.

8. Перекладачка Марта Госовська презентує книжку Кейт Фокс у Києві. 24.11.2018. URL: <https://chytomo.com/perekladachka-marta-hosovska-prezentuie-knyzhku-kejt-foks-u-kyievi/> (дата звернення: 28.02.2021).
9. Bennett C. Watching the English: The Hidden Rules of English Behaviour by Kate Fox. *The Guardian*. 24.07.2004. URL: <https://www.theguardian.com/books/2004/jul/24/highereducation.news1> (дата звернення: 28.02.2021).
10. Watching The English by Kate Fox. Reviews. URL: <https://www.hachette.co.uk/titles/kate-fox/watching-the-english/9781848940505/> (дата звернення: 28.02.2021).
11. Госовська М. Англійцю, щоб купити газету, треба сказати 14 разів «дякую» та «перепрошую». Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. URL: https://starylev.com.ua/watching_the_english_kyiv (дата звернення: 28.02.2021).
12. Білоус О. М. Засоби виразності в оригіналі та перекладі твору словесного мистецтва. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія, педагогіка, психологія»*. 2017. № 34. С. 28–35.

Kravchenko T. V. PERSONALITY TRAITS AND TRANSLATION QUALITY: CASE STUDY IN TRANSLATION OF BOOK BY KATE FOX “WATCHING THE ENGLISH: THE HIDDEN RULES OF ENGLISH BEHAVIOUR”

The article presents the result of the study of the linguistic personality of the translator from the point of view of his subjective tactics for transforming the source text, as well as taking into account the nature of the translation transformations of the source text. The aim of the study is to test the assumption that there is a connection between the linguistic personality of the translator and the quality and adequacy of the translation. The linguistic personality of the translator is a combination of linguistic, speech, socio-cultural, translation competences and personal characteristics. Translators should have interest for the languages they work with, and a solid educational background in all of them. This means a large vocabulary and excellent knowledge of grammatical and idiomatic expressions. Both interpreting and translation presuppose a certain love of language and deep knowledge of more than one language. A good translator must know the history, politics, culture, customs and traditions of the respective countries. This knowledge will help him to convey the meaning of the text to the fullest, in such a way that not only words, but also ideas and context will be translated. Good translators appreciate and respect the cultures they represent through their translations. Translators should strive to recognize regional dialects, as knowledge of these dialects can have a significant impact on understanding. Translators need to make every effort to stay up-to-date with modern trends of vocabulary. They take pride in their work and are committed to continuous improvement and optimization. In the examples provided in the article, the translator has taken the necessary liberty to explain the context to readers who may not know it. He added his material to the translation. In addition, the translator had to come up with appropriate neologisms for translation.

In our example, the translator of the book uses figurative, witty epithets, metaphors and idioms. The conclusions confirm the idea that the characteristics of the translator's linguistic personality affect the subjective tactics of transforming the source text and the nature of translation transformations.

Key words: translation, personality of the translator, intercultural communication, literature, culture, English.